

Η κρίση και η βία

Η Ελλάδα και τα Βαλκάνια σε δύο μελέτες
του βρετανού ιστορικού Μάρκ Μαζάουερ. Οι αριθμοί,
οι παραδεδεγμένες ιδέες, οι προλήψεις, η πραγματικότητα

Μάρκ Μαζάουερ

Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου

Μετάφραση Σπυρίδων Μαρκέτος, Εκδόσεις Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, 2002, σελ. 431, τιμή 22 ευρώ

Τα Βαλκάνια

Μετάφραση Κωνσταντίνος Ν. Κουρεμένος, Εκδόσεις Παπάκη, 2002, σελ. 263, τιμή 7 ευρώ

Του ΔΗΜΗΤΡΗ Α. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ

Hλέξη «κρίση», όπαν χρησιμοποιείται στην πολιτική και οικονομική ανάλυση, φέρνει συνειρμός παρακμής. Ο Μάρκ Μαζάουερ, καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, τους διαφέρει στο βιβλίο της *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου* (πρώτη έκδοση Clarendon Press, Οξφόρδη, 1991). Συγκεκριμένα ο Μαζάουερ δείχνει πώς η πολικότητα οικονομική κρίση του 1929 δημιούργησε ευκαρπές για αυτάρκη οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα. Ως τότε η οικονομία της χώρας ήταν κυρίως προσανατολισμένη στο εξαγωγικό εμπόριο σταφίδας, καπνού και λίγων ακόμη αγροτικών πράστων. Άλλοι της κρίσης η Ελλάδα αναγκάστηκε να ακολουθήσει μια πολιτική υποκατάστασης εισαγωγών, πράγμα που πέποιχε ως έναν βαθμό ώς τα μέσα της δεκαετίας του 1930.

Αλλοι, ειδικότεροι, θα κρίνουν την επίρεση του Μαζάουερ ως ιστορικού της οικονομίας. Αν κρίνουμε από τη φήμη του βιβλίου, πρώτον καν με-

ταφραστεί δόκιμα από τον ειδικό στην ιστορία του Μεσοπολέμου και έλετο Πολιτικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Σπύρο Μαρκέτος, η συμβολή του συγγραφέα στην οικονομική ιστορία της Ελλάδας είναι σημαντική. Το όφελος για άλλα ερευνητικά πεδία δεν είναι μικρότερο. Οι αυτές γι' αυτό είναι δύο. Πρότον, γιατί σπανίζουν οι μελέτες για τα πάσι διαμορφώνονται σε δημόσιες πολιτικές στην Ελλάδα. Το βιβλίο αφορά τη μακροοικονομική, τη νομισματική, τη βιομηχανική και την αγροτική πολιτική και χαρτογραφεί το πλέγμα των συμφερόντων και των ιδεών που οδήγησαν, π.χ., στην προτεραιότητα της αγροτικής έναντι της βιομηχανικής πολιτικής κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Δεύτερον, μια κλασική παραδοχή δέλειται ότι οι αλλαγές στη πολιτική επίπεδο της κοινωνίας είναι ταχύτερες από ό,τι στο οικονομικό. Στο οικονομικό υπέδαφος της κοινωνίας οι μετασχηματισμοί είναι πιο αργοί από ό,τι στην πολιτική επιφάνεια. Αντιθέτως, ο Μαζάουερ δέρθει πάσο παράδοξη ήταν η ανάδραση του πολιτικού συστήματος στην οικονομική κρίση του 1929. Οι πολιτικοί «ελάφι» και η κρατική μηχανή έμειναν δέσμιμες παραδοσιακών αντιπαλοτήτων. Λειτούργησαν με τους όρους

Ο Μάρκ Μαζάουερ φωτογραφημένος σε αιθναλικό Σενοδοχείο

του διχασμού βενζελικών - αντιβενζελικών ενάντια στην οικονομία και τη κοινωνία άλλαζαν ραγδαία γύρο τους.

Οι μετασχηματισμοί σε διάφορα επίπεδα της κοινωνίας είναι το μούσιο και το δευτέρου βιβλίου του Μαζάουερ *Τα Βαλκάνια* (πρώτη έκδοση Weidenfeld and Nicolson, Λονδίνο, 2000). Και εδώ συναντώνται δείγματα της ικανότητας του συγγραφέα να υπονοεί κλασικές παραδόσεις. Μία από αυτές είναι ότι η βία είναι ενδημική στα Βαλκάνια. Μια άλλη είναι ότι οι ξένες δυνάμεις - διαφορετικές κάθε φορά - ευθύνονται για την κακοδιανοία των Βαλκανίων. Ο Μαζάουερ αμφισβητεί και τις δύο παραδόξες και προτείνει ένα πιο σύνθετο ερμηνευτικό σχήμα: «... Ο εικοστός αιώνας, όπως και ο δέκατος ένατος, συγχέθηκε από την αιματόριη διασταύρωση των περιφερειακών βαλκανικών διαφορών με τον ανταγωνισμό των Μεγάλων

Δυνάμεων. Η εποχή των θρησκειών είχε λήξει, η εποχή των ιδεολογιών άρχιζε: ο εθνικισμός ρίζωσε και στα δύο» (σ. 196).

Το σχήμα αυτό συνοδεύεται από λεπτές διαφοροποιήσεις (π.χ., την αναδιαστολή ανάμεσα στην απλή συμβόλωση και στην ανοχή μεταξύ των βαλκανικών εθνισμάτων) και τεκμηριώνεται με στοιχεία από την πολιτική και κοινωνική ιστορία του 19ου και του 20ού αιώνα. Μεταξύ των έξι κεφαλαίων του βιβλίου τα πρώτα είναι τα πιο πλούσια σε υλικό από τη γεωγραφία και την κοινωνική ανθρωπολογία. Το πρότευτο κεφάλαιο («Το χτίσιμο του έθνους των κράτων») έχει γραφεί κάποιας βιαστικά. Το βιβλίο φάνει ως και το 1999, χωρίς να αναλύει τον πόλεμο της Βοσνίας (1992-1995) όποτε ο οικισμός ήδη από το 1987 πρόβλημα του Κοσσυφοπεδίου. Σε αυτά τα θέματα αφιερώνει συνολι-

κά δύο παραγράφους. Στην ελληνική έκδοση του βιβλίου ο καλός μεταφραστής Κωνσταντίνος Κουρεμένος έχει προσθέσει σημειώσεις που βοηθούν στην κατανόηση του κειμένου.

Συνοπτικά το βιβλίο *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου*, που, σημειώνεται, πρέχεται από τη διδακτορική διατριβή του συγγραφέα, είναι μια υπεριγματική μονογραφία. Το βιβλίο *Τα Βαλκάνια* είναι μάλλον ένα εισαγωγικό εγχερδίο με άποψη. Είναι ενδιαφέρον και ίσως καθόλου συμπληκτικό τι τα έργα αυτά, γραμμένα από τον γνωστό βρετανό ιστορικό της Σκοτεινής περίοδου, ενίσσονται στη θεματολογία και της ελληνικής επιστημονικής κοινότητας. Για ένα μεγάλο δάστιπμα μετά τη μεταπολίτευση του 1974 η ελληνική ιστοριογραφία ήταν στραμμένη στη μελέτη της οικονομίας. Η έμφαση στην οικονομική ιστορία, υπό την επιρροή των μαρξιστικών ιδεών και της γαλλικής σχολής των Annales, ήταν μια χρήσιμη αντίδραση στην πολύ παραδοσιακή πολιτική ιστορία η οποία κυριαρχούσε, τουλάχιστον ως τη μεταπολίτευση, στα πανεπιστήμια και στα ερευνητικά κέντρα. Στη συνέχεια, η ελληνική ιστοριογραφία, αφού διήλθε και από μια ενδιάμεση φάση ενδιαφέροντα για την κοινωνική ιστορία, επεκτάθηκε σε άλλους τομείς στην ιστορία των ιδεών, του αθλητισμού, της νεολαίας, των συλλογικών ταυτότητων, καθώς και στην ιστορία κάποιων συλλογικών τυποκειμένων της ιστορίας που για καρό είχαν μείνει στα ολγήτητα (πολιτικοί κρατούμενοι, εθνικές μετονόμαστες κ.ά.). Σήμερα, χωρίς οι παλαιότερες ταυτισμούς να έχουν παραπειστεί, παρατηρείται μια εκ νέου άνθηση της πολιτικής ιστορίας, με έμφαση στη μεταπολεμική περίοδο, καθώς και στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή στην οποία εντάσσεται η Ελλάδα. Τα δύο βιβλία του Μαζάουερ αντανακλούν τα άρια της παραπάνω εξέλιξης καθώς το πρώτο αφορά την οικονομική ιστορία του Μεσοπολέμου και το δεύτερο την πολιτική και κοινωνική ιστορία των Βαλκανίων.